

УДК 330.342

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЗЛИТТІВ ТА ПОГЛИНАНЬ

Прохорова М. Е.

Кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу Національного авіаційного університету, заступник директора.

Анотація. *Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. спостерігається інтенсивне зростання процесу транснаціоналізації світової економіки, в якому ТНК, як один із центральних суб'єктів глобальної трансформації світового економічного простору, виступають торговцями, інвесторами, розповсюджувачами сучасних технологій. В умовах швидких технологічних зрушень вибір ефективної стратегії є одним з перших важливих завдань для корпорацій.*

Злиття та поглинання компаній – один з найпоширеніших шляхів розвитку, до якого вдаються в даний час більшість навіть найуспішніших компаній. Угоди злиттів і поглинань завдають глобального впливу на світову економіку і на економіку окремих країн. Завдяки ЗіП відбувається укрупнення бізнесу, що робить його більш впливовим, менш підвладним регулюванню і контролю не лише з боку національних урядів, а й з боку міжнародних економічних організацій.

Ключові слова: *злиття та поглинання, інвестиційні принципи, ділова активність.*

Постановка проблеми. Згідно із загальноприйнятими підходами, злиття і поглинання є частиною корпоративної стратегії та управління компанії, пов'язаної з процесом купівлі, продажу, поділу або об'єднання різних підприємств, що дає змогу компанії працювати більш ефективно і розвиватися швидше в її секторі чи регіоні. Крім того, угоди М&А є одним з найкращих інструментів підвищення ефективності за рахунок використання ефекту від масштабу, а також за рахунок синергетичного ефекту. Завдяки М&А підприємства отримують можливість найкращим чином адаптуватися до світового економічного клімату, який постійно змінюється. Аналіз глобального ринку злиттів і поглинань в умовах світової економічної кризи дозволив виявити специфічні особливості розвитку ринку злиттів і поглинань: зниження кількісного і вартісного обсягу угод; зміна галузевої структури і мотивації угод; зростання числа скасованих угод унаслідок відсутності достатнього обсягу власних коштів і важко доступності позикових коштів; зниження частки транскордонних злиттів і поглинань; активна участь держави в якості суб'єкта ринку корпоративного контролю; збільшення в загальній структурі операцій М&А саме злиттів, а не поглинань.

Мета статті – проаналізувати основні тенденції міжнародних злиттів та поглинань в країнах БРІК, окремих країнах Європи в умовах сучасної світової економічної кризи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням сучасних тенденцій на світовому ринку М&А та перспективам його росту в подальші роки займаються провідні міжнародні консалтингові та аудиторські компанії, зокрема компанія Dealogic, група корпоративних фінансів КПМГ, аудиторсько-консалтингові фірми Pricewaterhouse Coopers, Ernst&Young та ін. Значним внеском у дослідження різних аспектів формування процесів злиття і поглинання також зроблено такими вітчизняними дослідниками: Т. А. Васильє-

вою, О. І. Гонтою, Є. Ю. Жуковим, В. В. Зельдісом, О. В. Етоковою, Є. Ю. Ковним, Л. В. Крючковим, В. В. Ряботою, В. В. Томаревою, В. І. Франчуком, Р. В. Шуляром, Н. В. Щербаковою та багатьма іншими.

Водночас, незважаючи на такий науковий здобуток, процеси злиття та поглинання компаній постійно змінюється, їх вплив на економічні системи країн є неоднозначним, що потребує регулярного наукового аналізу та узагальнення процесів розвитку.

Основні результати дослідження. Міжнародні угоди по злиттю і поглинанням стали реальністю для всіх типів компаній. Власники приватного бізнесу визнали той факт, що в умовах постійно мінливого ринку, зростання конкуренції та добре продумані і вдало здійснені транзакції з міжнародних злиттів і поглинань можуть значно збільшити вартість їхніх компаній.

Нині міжнародні злиття і поглинання займають міцне місце в політиці приватних компаній в якості основного стратегічного інструменту для розвитку бізнесу. Міжнародні угоди по ЗіП колись належали до сфери інтересів великих міжнародних компаній, але в даний час вони є потужним інструментом у руках величезного кола компаній, що прагнуть до зростання. Міжнародні можливості стають більш очевидними і досяжними, і власники приватного бізнесу активно їх використовують.

За даними різних компаній, які відстежують світовий ринок злиттів і поглинань в 2013 році обсяг угод М&А в грошовому вираженні склав від \$2,3 трлн. до \$2,68 трлн. Так, за даними міжнародної компанії Dealogic глобальний ринок М&А зріс на 9% до \$2,68 трлн. При цьому було здійснено більше 37 тис. угод М&А.

У той же час за даними дослідження Ernst&Young «Огляд ринку М&А за 2013» активність на світовому ринку М&А скоротився на 6,2% порівняно з 2012 роком і склала \$2,3 трлн. За даними Ernst&Young в 2013 році було оголошено про 37257 угод. Активність на глобальному ринку М&А в більшості галузей знизилася в порівнянні з 2012 роком, але все ж таки спостерігалось збільшення кількості угод тільки в електроенергетиці та ПЕК, а також у сфері нерухомості. Найбільший спад відбувся в гірничодобувній, металургійній галузях (на 27%) та нафтогазовому секторі (на 21 %).

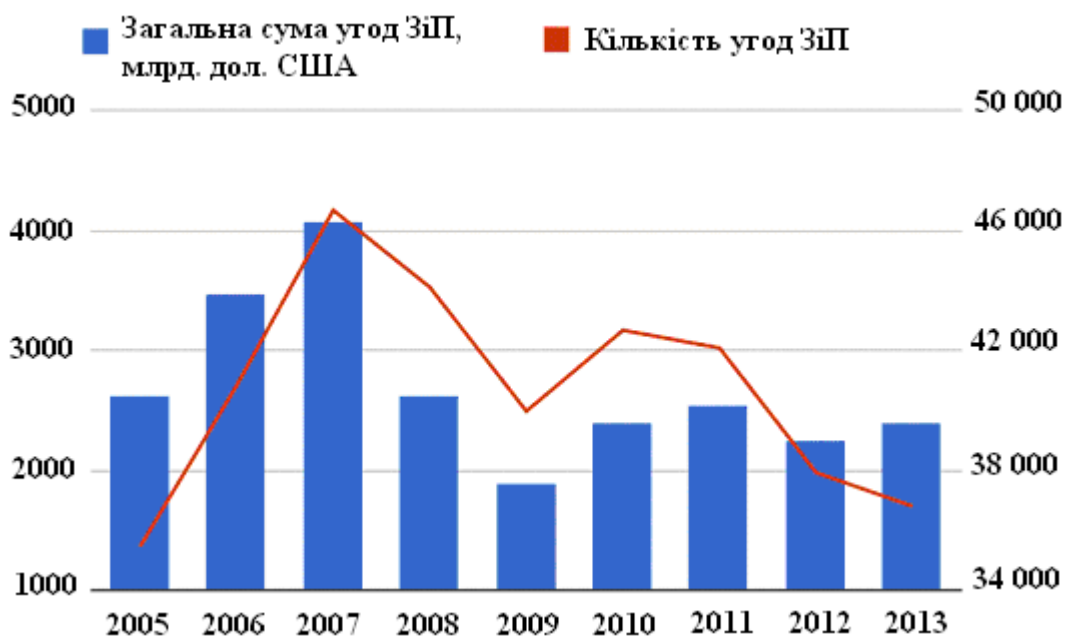

Рис. 1. Процеси злиття та поглинання у світів період з 2005-2013 рр.

Беручи до уваги зростаюче значення ринків, що розвиваються, в розділі аналізуються регіони, де здійснюється більшість угод М&А – Північна Америка і, зокрема, країни БРІК, в яких 48 і 59% відповідно респондентів – власників приватного бізнесу планують подібні угоди в найближчі роки.

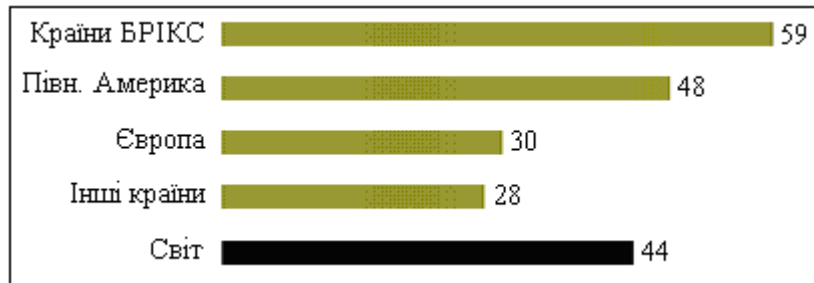

Рис. 2. Відсоток респондентів, які планують розвиток бізнесу через поглинання в наступні три роки (в середньому).

І тільки 8% приватних підприємців допускають можливість продажу бізнесу протягом наступних років. Проте, ця цифра говорить скоріше не про дисбаланс попиту та пропозиції в майбутньому, а про те, що завжди існуватиме значна кількість підприємці, готових продати свій бізнес за власною ініціативою або у зв'язку з непередбаченими обставинами. Також, наприклад, в таких країнах, як Канада, Австралія, Великобританія відмічено високу кількість респондентів, які прагнуть продати свій бізнес в наступні три роки, порівняно з власниками приватного бізнесу в Індії та Китаю, які, в основному, націлені на можливі придбання. Це пов'язано з тим, що протягом 2007-2008 рр., в період загострення світової фінансової кризи і незважаючи на нестабільність фінансових ринків Китай та Індія пережили бурхливий розвиток, і починаючи з 2007 року зросло прагнення багатьох власників бізнесу в цих країнах стати учасниками ринку цінних паперів.

На даному етапі підприємці з країн БРІК більше сконцентровані на збільшенні вартості бізнесу, ніж на її реалізації та зацікавлені в дотриманні власної стратегії зростання через поглинання як усередині країни, так і за кордоном. Дану тенденцію можна простежити на прикладі Китаю (67%) і Бразилії (64%), де число підприємців, плануючих злиття, значно перевищує показники решти країн, залишаючи далеко позаду США (48%).

Приватні підприємці Китаю прагнуть придбати брендові компанії в Північній Америці і Європі, а також канали збуту продукції. Це особливо важливо для вихідних виробників, які в умовах жорсткої конкуренції прагнуть скоротити ланцюжок «виробник – кінцевий споживач». Завдяки зміцненню національної валюти Китаю вони стають більш впевненими гравцями на ринку злиттів і поглинань. Зростання економіки країни також істотно вплинуло на ринок угод по ЗіП в Китаї. Ринок злиттів і поглинань всередині країни підживлюється фінансуванням з боку інвестиційних ринків, і це дозволяє провідним компаніям зміцнювати промисловість країни.

Північна Америка

Зважаючи на багатий досвід в області злиття і поглинань, не дивно, що більше 40% респондентів в Північній Америці допускають можливість розширення свого бізнесу через поглинання навіть в умовах нестабільної економіки.

На американському ринку ЗіП відбувається цілий ряд змін. Раніше покупці з США розглядали Великобританію як вхідний квиток на європейські ринки. Однак в умовах глобалізації економіки Європи ситуація змінилася. В даний час покупці з США все більше прагнуть купувати компанії в континентальній Європі. На Сході покупці з США викори-

стовують поглинання як частину Азіатської стратегії, що має подвійну мету: з одного боку – придбання виробничих потужностей на низько затратних ринках, таких як Індія і Китай, з іншого боку – отримання доступу до зростаючого числа споживачів усередині цих перенаселених країн.

Міжнародна діяльність є важливим фактором як для канадських бізнесменів, які купують зарубіжні компанії, так і для іноземних фірм, які купують бізнес в Канаді. При цьому США залишається головним партнером Канади в галузі міжнародних злиттів і поглинань.

Європа

З часу введення євро в 2002 році цінова прозорість і стабільність в поєднанні зі стандартизацією законодавства у Європейському Союзі позитивно впливає на міжнародні злиття та поглинання в материковій Європі.

Міжнародні угоди, особливо на території Європи, мають велике значення для європейських приватних компаній. 30% власників приватних компаній планують поглинання в найближчі роки, близько 35% з них передбачають укладення міжнародних угод.

У минулому міжнародна діяльність власників приватних компаній ускладнювалася тим, що відповідні об'єкти поглинань не були настільки очевидні. В останні кілька років ситуація значно змінилася, коли міжнародні консультанти по злиттю і поглинань стали тісніше співпрацювати один з одним.

Іншими факторами, які допомагають пояснити велику кількість міжнародних злиттів і поглинань, є географічна близькість, низька вартість робочої сили і швидко зростаючі внутрішні ринки країн центральної та східної Європи. Ці фактори надають вагомні інвестиційні можливості компаніям, що прагнуть до розширення бізнесу.

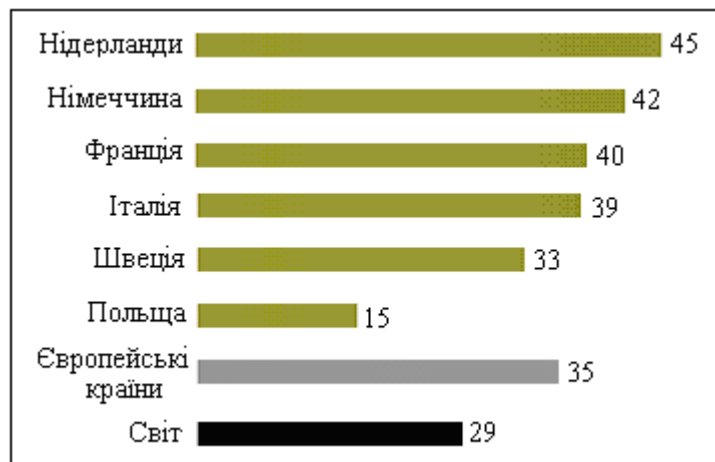

Рис. 3. Відсоток респондентів, які планують розвиток бізнесу через міжнародні угоди злиття та поглинання в наступні три роки.

Треба зазначити, що раніше ринок середнього бізнесу, так званий «Mittelstand», Німеччині доставляв певні труднощі для злиттів і поглинань, однак зміни в законодавстві та оподаткуванні мають допомогти змінити ситуацію в кращу сторону, як при укладенні внутрішніх угод, так і при залученні зарубіжних інвестицій. Присутні всі ознаки того, що на середньому ринку Європи все ще можливо залучити інвестиції для успішних поглинань. Більшість приватних компаній шукають нові можливості для поглинань як всередині Європи, так і в Азії, інтерес до якої зростає. Криза кредитування торкнулася їх лише частково, оскільки ці компанії, як правило, мають достатньо грошових коштів для фінансу-

вання успішних угод в середньому сегменті ринку, навіть коли необхідно залучення приватного акціонерного капіталу.

Європа також пропонує привабливі об'єкти для компаній, що знаходяться за межами регіону. Існує безліч іноземних споживачів, особливо з Індії. Також, слід відзначити сильний взаємозв'язок між країнами, де недавно відбулося зростання на ринку цінних паперів і збільшення числа респондентів.

Інші країни

Серед величезного розмаїття респондентів з іншої частини світу власники приватного бізнесу в Австралії, Нової Зеландії та Мексики відрізняються від всіх інших своєрідними, але все ж вельми позитивними поглядами на перспективи злиття і поглинань.

Відносно злиттів респонденти з Австралії та Нової Зеландії займають позицію, аналогічну респондентам із Західної Європи, однак, коли справа стосується очікуваного продажу бізнесу, Австралія і Нова Зеландія лідирують в списку: 22% респондентів у кожній з цих країн планують продаж бізнесу в найближчі три роки.

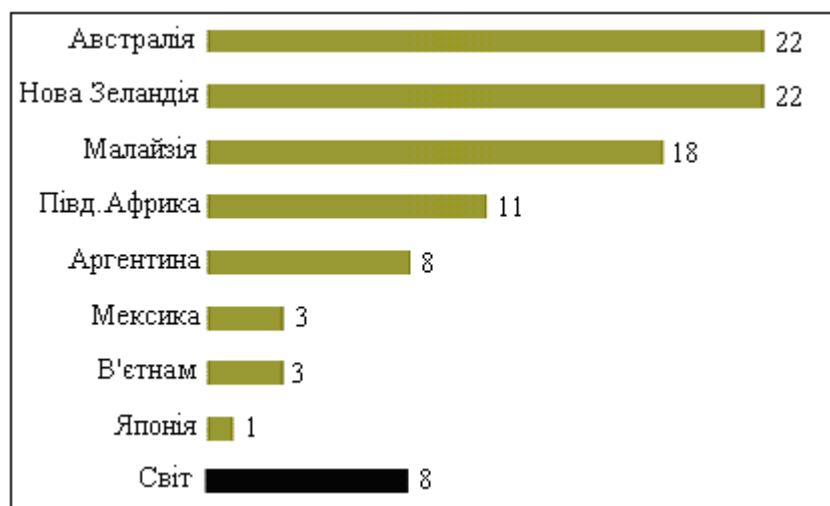

Рис. 4. Відсоток респондентів країн БРІК, які планують продаж в найближчі три роки.

На відміну від країн Східної Європи і США, середні ринки в Австралійському регіоні не зазнали зміни при зміні поколінь, які зазнали багато приватних компаній в інших країнах. Як і в інших країнах з економікою, що розвивається, в Мексиці існують причини, що пояснюють, чому ринок злиттів і поглинань тут все ще розвивається.

Таким чином, ринок злиттів і поглинань за останні роки, відзначився різноспрямованістю напрямків розвитку як національного так і світового, що можна вважати доброю ознакою.

Аналіз глобального ринку злиттів і поглинань в умовах світової економічної кризи дозволив виявити специфічні особливості розвитку ринку злиттів і поглинань:

- зниження кількісного і вартісного обсягу угод;
- зміна галузевої структури і мотивації угод; зростання числа скасованих угод унаслідок відсутності достатнього обсягу власних коштів і важко доступність позикових коштів;
- зниження частки транскордонних злиттів і поглинань; активна участь держави в якості суб'єкта ринку корпоративного контролю;
- збільшення в загальній структурі операцій M&A саме злиттів, а не поглинань.

Значимість країн, що розвиваються та нових країн з ринковою економікою на сучасному ринку М&А в умовах кризи ринку значно зросла.

На тлі прискорення темпів ділової активності на глобальному ринку М&А ринки, що розвиваються залишаються основним центром злиття і поглинань. Згідно нового звіту The Boston Consulting Group (BCG) можна припустити, що найближчим часом ця ситуація залишиться незмінною. Бразилія, Росія, Індія і Китай (БРІК) є лідерами за кількістю злиттів і поглинань – на них припадає 60% угод М&А. Швидко зростаючий споживчий сектор цих країн привертає найвідоміших покупців. Кожна четверта угода М&А відбувається з компанією з ринків в якості продавця або покупця. Компанії – покупці з країн БРІК знаходяться в пошуках активів, які можуть служити платформою для глобальної експансії.

Компанії слідують трьом основним інвестиційним принципам:

1) доступ до енергетичних і природних ресурсів з метою надання імпульсу економічному розвитку своїх країн;

2) прагнення задовольнити зростаючий попит на споживчі товари з боку середнього класу;

3) придбання ноу-хау в галузі менеджменту та високих технологій.

Прагнення до додаткових знань та навичок в області управління в поєднанні з отриманням доступу на нові ринки стає основною мотивацією вихідних М&А компаній з країн БРІК. Це особливо характерно для Китаю.

Одночасно і компанії-покупці з розвинених країн переглянули свою мотивацію щодо придбання компаній з країн БРІК і з інших ринків, що розвиваються. Тепер вхідні угоди М&А обумовлені не тільки пошуком дешевих ресурсів і робочої сили, а й прагненням забезпечити зростання в регіонах з швидко формуючим середнім класом і зростаючими доходами. Останні успішні угоди таких компаній з розвинених країн, як Cardinal Health, Disney і Unilever, які придбали активи в країнах БРІКС, можуть сприяти зростанню активності інших компаній, орієнтованих на прямий контакт із споживачем.

Успішні М&А на ринках, що розвиваються нелегко даються інвесторам. Майже всім компаніям-покупцям з ринків, що розвиваються вдається генерувати більш високий прибуток у результаті злиття і поглинань, ніж покупцям з розвинених країн. Як правило, покупці з країн, що розвиваються краще знайомі з культурою, мовою і ринком цільових компаній, і ця обізнаність перетворюється на перевагу в процесі укладання угоди. У результаті середня наднормативна прибутковість на акцію компаній із країн, що розвиваються, котрі купують активи на ринках, що розвиваються становить 2,1% порівняно з 1,0% для покупців з розвинених країн.

Однак ця перевага майже сходить нанівець, якщо компанія – покупець з розвинених ринків має великий досвід угод у країнах, що розвиваються. Згідно з дослідженням BCG, середня наднормативна прибутковість на акцію компаній з розвинених країн, які уклали шість або більше угод на ринках, становить 2%. Чим більше угод на рахунок у компанії-покупця з розвинених країн, тим більше знань вона набуває, і це значно підвищує її шанси на успіх.

У 2013 року вперше в історії корпорації з країн, що розвиваються, витратили на транс-кордонні поглинання більше, ніж це зробили компанії з розвинених держав. На компанії з Бразилії, Росії, Індії, Китаю та ЮАР припало 56% всіх придбань у фінансовому вираженні.

Якщо скласти частки країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою, вийде 76%. У цілому за рік цей показник виріс на 5% до \$349 млрд. Паралельно обсяг прямих

іноземних інвестицій зріс до \$100 млрд., і 39% з них припадає на інвесторів з країн, що розвиваються. За 14 років їх частка зросла більш ніж утричі. Експерти пояснюють зміну пропорцій тим, що активність інвесторів з розвинених країн на зовнішніх ринках зменшилася після кризи, – і поки що ця тенденція зберігається.

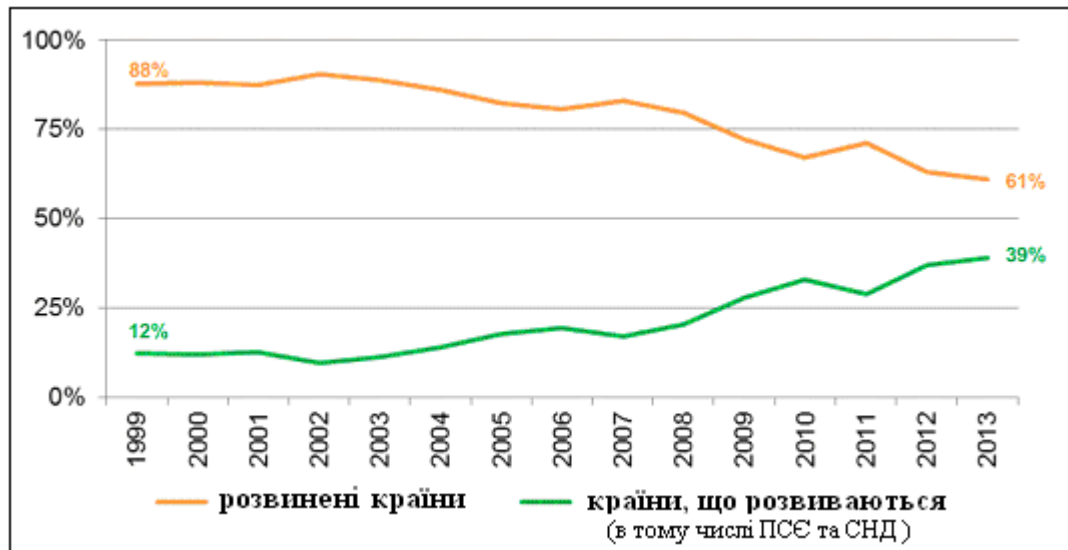

Рис. 5. Частка відтоку ПІІ по групах країн, 1999- 2013 рр. (%).

Головним покупцем серед ринків ЗіП залишається Китай (\$101 млрд.). Найбільшими угодами минулого року було придбання китайською нафтовою корпорацією CNOOC канадської Nexen за \$15,1 млрд., а також \$5-мільярдна угода про придбання м'ясопереробною компанією Shuanghui американського виробника Smithfield Foods. На другому місці серед країн, що розвиваються, – і на четвертому у світі – Росія, якій піднятися в списку дозволила передусім купівля «Роснефтью» холдингу ТНК-ВР.

За підтримки держави китайські компанії з кожним роком збільшують інвестиції в купівлю іноземних підприємств. Після фінансової кризи китайські компанії не упустили можливість вигідного продажу частини зарубіжних активів. З 2005 по 2010 р. в Китаї щорічне зростання інвестиційної активності перевищував 20%.

Загальний обсяг злиттів і поглинань китайськими підприємствами за кордоном від 10,3 млрд. доларів США в 2008 році збільшився до 101 млрд. доларів США в 2013 році, таким чином за п'ять років він зріс більш ніж у 10 разів. В 2013 році частка Китаю в світовому ринку транскордонних злиттів і поглинань продемонструвала значне зростання: на другому місці за вихідними операціями, на 4 місці по вхідних операціях і на другому місці по операціях усередині країни. У 2014 році китайський ринок злиттів і поглинань стане ще більш привабливим, тому що Китай як і раніше володіє величезними валютними резервами, потужні китайські підприємства залучають ще більше уваги за кордоном.

Основна причина неухильного зростання злиттів і поглинань в Китаї протягом останніх п'яти років полягає в тому, що технологічні сили Китаю стають потужнішими, зрівнюючи з багатьма розвиненими країнами. Китай також має більш високий рівень експортного потенціалу інновацій та високих технологій.

Активність Китаю в сфері придбання зарубіжних активів пояснюється сукупністю кількох факторів, що включають в себе можливий доступ до закордонних природних ресурсів, зміцнення позицій підприємства на ринку, підтримка держави та ін. Основною

тенденцією покупок зарубіжних активів саме китайськими підприємствами центрального підпорядкування пояснювалося видачею кредитів державою, так як Китай зацікавлений у перерозподілі ресурсів на карті світу.

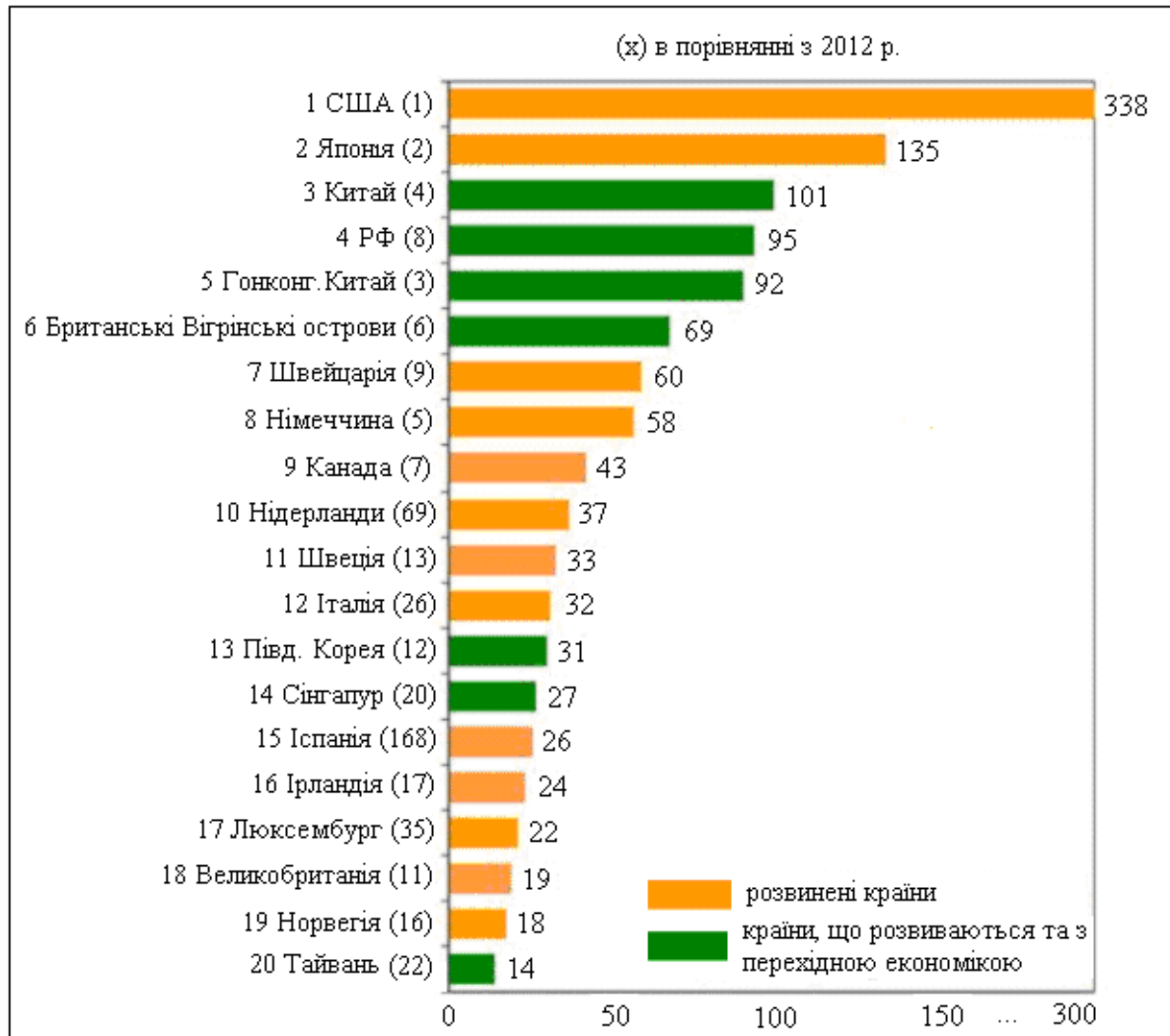

Рис. 6. 20 найбільших країн в процесах ЗіП за 2013 р. (млрд. дол. США).

На сьогоднішній час відбуваються зміни в тенденціях злиттів і поглинань китайськими підприємствами за кордоном. Китайські приватні компанії вже обігнали державні, перетворившись на головну силу китайських придбань і злиттів за кордоном. Цілі злиттів і поглинань китайських підприємств за кордоном також переходять від традиційних природних джерел енергії до високих технологій і брендів.

Європа вже стала найбільшим ринком для злиттів і поглинань китайськими підприємствами. Китай розглядає можливість інвестувати в Великобританію, є чимало історій успіху інфраструктурних проектів за участю китайських інвестицій, наприклад, придбання акцій Thames Water і т. д.

Китайські інвестиції відіграють важливу роль у прискоренні розробки інфраструктури в країнах Латинської Америки. За останні 10 років, з отриманням вигоди від зростання оптових цін на сировинні товари, Бразилія, Венесуела, Перу та інші держави отримали досить швидкий економічний розвиток, однак стали ще більш помітні недоліки в таких об'єктах інфраструктури як електроенергетика, транспорт, телекомунікації і т. д.

Китайські підприємства інвестують в такі проекти як будівництво електростанцій, залізниць, портів і т. д. В багатьох країнах Латинської Америки інвестиції Китаю зіграли велику роль у вирішенні проблеми дефіциту електроенергії в країні (наприклад будівництво гідроелектростанції в Еквадорі).

Вступаючи в 2014 рік, китайські підприємства продовжують набирати силу на глобальному ринку злиттів і поглинань. Наприклад:

а) 7 січня, китайський гігант у сфері нерухомості, компанія Greenland Group підписала в Лондоні інвестиційну угоду про придбання старого пивоварного заводу RAM загальної інвестиційної вартістю в 600 млн. фунтів стерлінгів (близько 983 млн. доларів США).

б) 8 січня китайська локомотивобудівна компанія China South Locomotive and Rolling Stock Corporation Ltd (CSR) і німецький концерн ZF Friedrichshafen AG оголосили про придбання компанією CSR підрозділи ZF Friedrichshafen AG, що випускає металогумові вироби. Це найбільше транскордонне придбання в Європі для китайської галузі машинобудування.

в) 9 січня, як заявив уряд Португалії, китайська компанія Fosun International Limited виграла тендер на придбання частки в 80% в страховому підрозділі Caixa Geral Depositos вартістю в 1 млрд. євро.

Великий китайський бренд «Гоубулі» з Тяньцзіня, що має 155-річну історію, планує придбати відому мережу американських кав'ярень, що дозволить компанії володіти кількома сотнями кафе в більш ніж 40 країнах і вийти на міжнародний ринок громадського харчування. Операція буде завершена в першій половині цього року. Вона стане найбільшим транснаціональним злиттям серед китайських компаній громадського харчування.

Отже, у нинішній ситуації, у китайських підприємств існує дуже багато можливостей для злиттів і поглинань за кордоном. Економіка Європи та США ще не відновилися до рівня, на якому вона була до світової фінансової кризи та боргової кризи в Європі. Тому багато європейських компаній як і раніше активно шукають підтримку у вигляді зовнішнього фінансування. У порівнянні з західними країнами економічне зростання КНР залишається стабільним, оскільки на відміну від Європи, Китай піддався значно меншому впливу фінансової кризи. Багато китайських підприємств володіють достатніми резервами капіталу для придбань за кордоном. З політичної точки зору, китайський уряд в останні роки заохочує «вихід за кордон» своїх підприємств. Було видано ряд законів і нормативних актів, завдяки яким уряд делегує повноваження пов'язані з іноземними інвестиціями підприємствам. Також спрощуються процедури затвердження для іноземних інвестицій, і створюються більш зручні, ніж раніше умови для зарубіжних інвестицій китайських підприємств.

Одночасно, зберігається стійка тенденція зростання курсу китайського юаня по відношенню до долара США, що дозволяє скоротити витрати китайських підприємств в процесі інвестування за кордоном. На тлі глибокої реструктуризації китайської економіки, в майбутньому структура глобальних злиттів і поглинань китайських підприємств розшириться на різні регіони світу.

Російська економіка сьогодні – економіка великих господарюючих суб'єктів. Аналіз основних тенденцій розвитку економічної діяльності показує, що в країні відбувається активний процес концентрації виробництва і капіталу. Незважаючи на всі зусилля останніх років, малий бізнес у країні не розвинений і займає слабкі позиції навіть в тих галузях, в яких в усьому світі традиційно домінують малі підприємства.

Узагальнюючи різні підходи до аналізу періодизації основних етапів розвитку російського ринку злиттів і поглинань, їх можна класифікувати враховуючи найбільш істотні

особливості угод, інституційні передумови і макроекономічні умови. Такий підхід дає можливість виділити шість етапів розвитку російського ринку M&A за період з 1993 по 2014 рр. (див. табл.).

Таблиця.
Етапи розвитку ринку злиттів і поглинань в Росії за період 1993-2014 рр.

Етап	Особливості угод	Передумови
1. Зародження ринку (1993-1995)	одиночні локальні угоди	лібералізація ринків;
	придбання підприємств, здатних приносити стабільний дохід	структурна криза російської економіки
	придбання підприємств, які не потребують значних фінансових ресурсів	приватизація державного майна
		формування акціонерного капіталу
2. Становлення ринку (1996-1998)	збільшення кількості угод при одночасному зниженні їх прозорості	поглиблення структурної кризи російської економіки
	придбання на основі банкрутства	подальше погіршення фінансового становища більшості підприємств і організацій
	початок формування фінансово-промислових груп	фінансовий криза 1998 р.
3. Перерозподіл власності (1999-2002)	агресивні рейдерські захоплення	криза неплатежів
	зростання числа операцій із застосуванням офшорних схем	загострення конкуренції на внутрішньому ринку
	зростання числа угод в металургії і нафтогазовому секторі економіки	посилення ролі держави як регулятора і гравця на ринку M&A
4. Зростання ринку і концентрація капіталу (2003-2007)		прийняття закону про банкрутство 1998р.
	розвиток цивілізованих форм M&A	вступ в силу нового закону про неспроможність (банкрутство) 2002
	щорічне зростання кількості та загальної вартості угод, у тому числі транскордонних	сприятлива економічна кон'юнктура на світових ринках
	формування бізнес-структур холдингового типу	глобалізація світового ринку M&A на базі телекомунікаційних і мережевих комп'ютерних технологій
	збільшення кількості угод за участю державних підприємств і організацій	необхідність стратегічного розширення бізнесу в умовах концентрації транснаціонального капіталу
5. Падіння ринку в умовах світової фінансово-економічної кризи (2008-2009)	доступ російських компаній до дешевих позикових ресурсів західних банків	посилення ролі великих корпорацій на російських ринках
	гостра нестача кредитних ресурсів для фінансування угод M&A	скорочення споживчого попиту і різке зниження цін на нафту на світових ринках
	активне використання в угодах державної підтримки	банкрутство середніх і великих банків
	активізація участі держави як інвестора в угодах з консолідації активів банківського сектора	падіння світових фондових ринків
		фінансові труднощі російських компаній у реальному секторі;
	необхідність перегляду корпоративних стратегій та скорочення інвестиційних програм	

Етап	Особливості угод	Передумови
6. Відновлення ринку (з 2010 р. по теперішній час)	угоди набувають більшою мірою стратегічний характер і мають більш цивілізовані форми	поліпшення кон'юнктури світових ринків
	незначне зниження рівня прозорості угод	поліпшення макроекономічної статистики
	зростання числа угод на основі боргового фінансування, зокрема, банківського кредиту, випуску облігацій та публічного розміщення акцій	необхідність стратегічної концентрації капіталу та подальшої інтеграції великих російських компаній у світову економіку
		подальше посилення активності держави як інвестора на російському ринку ЗіП

Для російського ринку злиттів і поглинань 2013 рік став поворотним:

- 1) Загальна сума угод зі злиттів і поглинань в Росії збільшилася більш ніж удвічі, досягнувши 85,86 млрд. дол. США. у порівнянні з 32,64 млрд. дол. у 2012 році.
- 2) Придбання ВАТ НК «Роснефть» компанії ТНК-ВР стало найбільшою угодою в Росії за всю історію ринку M&A, а також другою за величиною в світі.
- 3) Вторинне розміщення акцій ВАТ «Ощадбанк Росії» стало найбільшою приватизаційною угодою в Росії і другою за розмірами розміщення в країнах Європи, Близького Сходу і Африки в 2013 р.
- 4) Кількість угод збільшилася на 12% на тлі зниження цього показника на 3% у світі і на 12% в інших країнах Європи.
- 5) Галузь енергетики і природних ресурсів продовжує залишатися лідером на ринку злиттів і поглинань.
- 6) Збільшення суми угод у секторі нерухомості в порівнянні з попереднім роком склало 57%.

Враховуючи ситуацію на світовому та європейському ринках злиттів і поглинань, де суми угод за аналогічний період впали на 3% і 12% відповідно, позиції російського ринку злиттів і поглинань представляються ще більш стійкими. Все це підтверджує відносну здатність російського ринку адаптуватися до впливу чинників, що визначають стан і розвиток світової економіки.

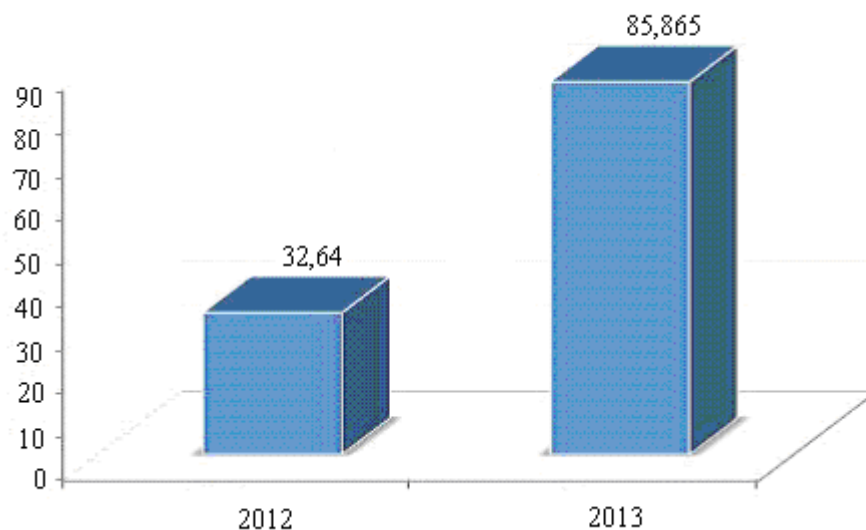

Рис. 7. Загальний обсяг угод на російському ринку M&A, млрд. дол. США.

Частка внутрішніх операцій злиття і поглинань досягла 80% (86,9 млрд. дол. США) від суми угод, оголошених в 2013 році, тоді як в 2012 році цей показник становив лише 60% (48,5 млрд. дол. США).

У галузевому розрізі також відбулися істотні зміни. Як за кількістю, так і за сумою угод однозначно домінує паливно-енергетичний комплекс, на який припала майже третина всіх транзакцій (10 з 30) і 76% загальної суми угод у рейтингу (\$65,386 млрд.). Лідером рейтингу стала «Роснефть», яка, крім уже згадуваної угоди з ТНК-ВР вартістю майже \$55 млрд., також консолідувала повний контроль у компанії «Таас-Юрях Нафтогазовидобування», витративши на це понад \$2 млрд.

На друге місце з четвертого піднялася галузь зв'язку, де сталися 2 угоди на суму \$4,81 млрд. Обидві ці угоди були пов'язані з «Tele2 Росія»: спочатку банк ВТБ придбав 100% компанії у шведської Tele2 AB за \$3,55 млрд., а потім в кінці року продав 50%-ий пакет консорціуму інвесторів за участю банку «Росія» і структур Олексія Мордашова за \$1,26 млрд.

На третьому місці опинилася електроенергетика завдяки єдиній угоді з купівлі «Газпром-енергохолдингом» 89,97% акцій Московської об'єднаної енергетичної компанії (МОЕК) за \$2,97 млрд.

На четверте місце з п'ятого піднялися будівництво та девелопмент. Як і минулого року, було 5 транзакцій в даній галузі, але їх сума скоротилася до \$2,88 млрд. з \$3,46 млрд. роком раніше. Найбільшою угодою в даній сфері стала покупка групою БІН Михайла Гучерієва оператора індустріально-складської нерухомості – Міжнародного логістичного партнерства (МЛП) – за \$900 млн.

На п'яте місце з третього опустився фінансовий сектор, де сталося 3 транзакції (як і роком раніше), але на суму всього \$2,05 млрд. проти \$5,5 млрд. у минулому році. Найбільшою угодою стала консолідація структурами ФК «Відкриття» контрольного пакета НОМОС – банку оціночною вартістю \$1,18 млрд.

Кілька галузей втратили свої позиції. Найбільш сильним було падіння у транспорті, який був лідером у 2012 році. У 2013 році від цієї галузі здійснилася всього одна транзакція (торік – 7) оціночною вартістю \$1,6 млрд. – покупка групою Global Ports Національної контейнерної компанії.

При цьому список галузей в порівнянні з минулим роком дещо розширився: до нього увійшли інформаційні технології (ІТ), електроенергетика і сфера послуг. Проте має місце зниження інтересу великих покупців до реального сектору, констатують фахівці. Так, в обробній промисловості відбулися тільки дві угоди в металургії, одна в харчовій і одна – в хімічній промисловості.

Рис. 8. Розподіл укладання угод ЗіП в РФ по галузях, 2013 рік.

Даний тренд був помітний ще торік, коли помітно зросла роль інфраструктурних галузей (транспорт, зв'язок, фінанси, торгівля) за рахунок промисловості. Багато в чому це пов'язано з ситуацією в російській економіці в цілому. 2013 тільки підсилив цю тенденцію. Дані Росстату показують тривалу стагнацію: промислове виробництво в листопаді впало на 1% в річному вираженні, а за 11 місяців 2013 спад склав 0,1%. Мінекономрозвитку недавно знизило прогноз зростання промисловості в 2013 році з 0,7% до 0,1% , а прогноз зростання ВВП – з 1,8% до 1,4%. У такій ситуації великі угоди M&A з виробничими активами, крім хімпрому і нафтопереробки, найближчим часом малоімовірні.

Також зберігається висока частка держкомпаній. Щоправда, число угод, скоєних компаніями з прямою або непрямою контролюючою державною участю, в 2013 році знизилася до 5 порівняно з 10 транзакціями роком раніше. Зате сума за рахунок угоди «Роснефти» з купівлі ТНК-ВР зросла в 4,6 рази – до \$63,94 млрд. проти \$13,93 млрд. у 2012 році. Таким чином, здійснивши всього 17% угод з числа увійшли до рейтингу, держкомпанії забезпечили 74% їх загальної суми.

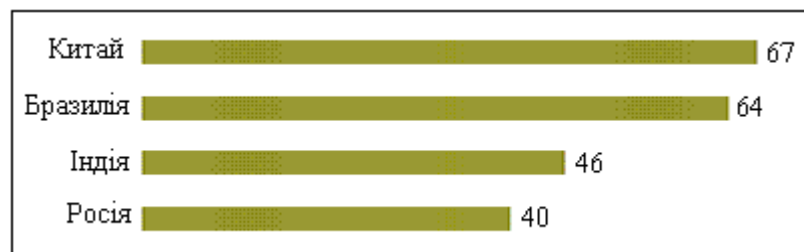

Рис. 9. Відсоток респондентів країн БРІК, які планують розвиток бізнесу через поглинання в наступні три роки.

Що стосовно Бразилії, то після рекордних показників зростання економіки у 2007-2008 рр. не виявлено яких-небудь ознак зниження темпів зростання. Близько 64% відсотків респондентів планують поглинання в найближчі роки, оскільки місцеві фірми, що володіють великими грошовими коштами, прагнуть захистити і зміцнити свої позиції через перспективи економічного зростання всередині країни.

Індія трохи відстає від Китаю і Бразилії – 46% відсотків її респондентів планують зростання через поглинання. Це всього лише на 2% менше вже усталеного ринку злиттів і поглинань в Сполучених Штатах. Реформи в Індії, що проводяться з початку 90-х років, допомогли розкрити економічний потенціал країни та позиціонували її як одну з найбільш швидко зростаючих країн світу. Зростання прискорюється, чому сприяє динамічно розвинута сфера інтелектуальних послуг, а також розширюється виробнича база.

Два фактори визначають іноземні поглинання індійськими приватними компаніями. По-перше, вони прагнуть бути конкурентоспроможними в глобальному масштабі і знаходитися ближче до своїх клієнтів; по-друге, вони прагнуть купувати технології. В даний час залучення коштів відбувається простіше, ніж 10 років тому. Зараз приватні компанії налаштовані особливо позитивно.

Висновки. Таким чином, економічна криза і швидке зростання економік країн, що розвиваються змінили ринок злиттів і поглинань. БРІК зараз є одним з найбільш успішно функціонуючих об'єднань країн з перспективним потенціалом. Статистичні дані показують, що компанії з даних країн стають все більш популярними і як об'єкти купівлі, і як ініціатори міжнародних угод.

Дана тенденція обумовлена, тим, що компанії на ринках, що розвиваються встигли наростити власний капітал, тоді як у компаній з розвинених ринків спостерігається значна

частка боргу у вартості, що також пов'язане зі слабкістю фінансових ринків країн, що розвиваються.

Список використаної літератури

1. Авхачев Ю. В. Міжнародні злиття і поглинання компаній. Нові можливості підприємств Росії з інтеграції у світове господарство / Авхачев Ю. В. М. : Наукова книга, 2009. С. 122-123.
2. Кириченко О. Деякі аспекти злиття та поглинання компаній у світлі побудови нової інтеграційної системи економіки / О. А. Кириченко, Е. В. Ваганова // Актуальні проблеми економіки. 2009. № 2. С. 45-56.
3. Кубах Т. Г. Ринок злиття та поглинання: сучасний стан та перспективи розвитку / Т. Г. Кубах // Ефективна економіка. 2013 р., № 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1151>.
4. Лавриненко І. Злиття і поглинання: підсумки і тенденції / І. Лавриненко // Левин А. А. Мотивы слияний и поглощений в корпоративном секторе экономики // Финансы и кредит. 2013. – № 21. – С. 33-56.
5. Уманців Ю. Активізація процесів злиття та поглинання як чинник глобалізації світової економіки / Ю. Уманців // Підприємництво, господарство і право. 2009. № 2. С. 129-131.
6. Хаустова В. Е. Злиття та поглинання компаній в економіках країн світу / Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: Монографія. – Х. : ВД «ІНЖЕК». 2013. С. 88-102.
7. Roll R. The Hubris Hypothesis of Corporate Takeovers // Journal of Business. 1986. № 2. P. 197-216.
8. Офіційний сайт консалтингової компанії АТ Kearney [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.atkearney.com.
9. Офіційний сайт міжнародного дослідження бізнесу Грант Торнтон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.grantthornton.ua>.
10. Офіційний сайт консалтингової компанії The Boston Consulting Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bcg.com.
11. Офіційний сайт журналу «Злиття та поглинання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ma-journal.ru.
12. Офіційний сайт консалтингової компанії Pricewaterhouse Coopers [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pwc.com.

ANALYSIS OF CURRENT TRENDS IN THE INTERNATIONAL MERGERS AND ACQUISITIONS

Prokhorova M. E

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of International Economic Relations and Business, National Aviation University, Deputy Director.

Abstract. *In the late XX – early XXI century. seen extensive growth process of transnationalization of the world economy in which multinational corporations as one of the central subjects of the global transformation of the world economic space, serve traders, investors, distributors of modern technology. With the rapid technological changes effective selection strategy is one of the first important challenges for corporations.*

Mergers and acquisitions – one of the most common ways to develop resorted to by now most of even the most successful companies. Mergers and acquisitions cause global impact on the world economy and on the economies of individual countries. Thanks to M&A there is an inte-

gration of business, making it more powerful, less subservient regulation and control not only by national governments, but also by international economic organizations.

Key words: *mergers and acquisitions, investment principles, business activity.*

Referances

1. Avkhachev Yu. V. Mizhnarodni zlyttya i pohlynannya kompaniy. Novi mozhlyvosti pidpnyemstv Rosiyi z in-tehratsiyi u svitove hospodarstvo / Avkhachev Yu. V. M.: Naukova knyha, 2009. С. 122-123.
2. Kyrychenko O. Deyaki aspekty zlyttya ta pohlynannya kompaniy u svitli pobudovy novoyi in-tehratsiyanoi sys-temy ekonomiky / O. A. Kyrychenko, E. V. Vahanova // Aktual'ni problemy ekonomiky. 2009. № 2. S. 45-56.
3. Kubakh T.H. Rynok zlyttya ta pohlynannya: suchasny stan ta perspektyvy rozvytku / T.H. Kubakh // Efektyvna ekonomika. 2013 r., № 5. [Elektronnyy resurs]. – Dostupnyy z <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1151>.
4. Lavrynenko I. Zlyttya i pohlynannya: pidsumky i tendentsiyi / I. Lavrynenko // Levyn A. A. Motyvy slyyanyy y pohloshcheny v korporatyvnom sektore ekonomiky // Fynansy y kredyt. 2013. – № 21. S. 33-56.
5. Umantsiv Yu. Aktyvizatsiya protsesiv zlyttya ta pohlynannya yak chynnyk hlobalizatsiyi svitovoyi ekonomiky / Yu. Umantsiv // Pidpnyemnytstvo, hospodarstvo i pravo. – 2009. № 2.– С. 129-131.
6. Khaustova V. E. Zlyttya ta pohlynannya kompaniy v ekonomikakh krayin svitu / Sotsial'no-ekonomichnyy rozvytok Ukrayiny ta yiyi rehioniv: Monohrafiya. – Kh. : VD «INZhEK». – 2013. – S. 88-102.
7. Roll R. The Hubris Hypothesis of Corporate Takeovers // Journal of Business. 1986. № 2. – P. 197-216.
8. Ofitsiyyny sayt konsal'tynhovoyi kompaniyi AT Kearney [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.atkearney.com.
9. Ofitsiyyny sayt mizhnarodnoho doslidzhennya biznesu Hrant Thornton [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.grantthornton.ua>.
10. Ofitsiyyny sayt konsal'tynhovoyi kompaniyi The Boston Consulting Group [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.bcg.com.
11. Ofitsiyyny sayt zhurnalu «Zlyttya ta pohlynannya» [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.ma-journal.ru.
12. Ofitsiyyny sayt konsal'tynhovoyi kompaniyi Pricewaterhouse Coopers [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.pwc.com.

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННЫХ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СЛИЯНИЙ И ПОГЛОЩЕНИЙ

Прохорова М. Е.

Кандидат экономических наук, доцент кафедры международных экономических отношений и бизнеса, Национального авиационного университета, заместитель директора.

Аннотация. *В конце XX – начале XXI в. наблюдается интенсивный рост процесса транснационализации мировой экономики, в котором ТНК, как один из центральных субъектов глобальной трансформации мирового экономического пространства, выступают торговцами, инвесторами, распространителями современных технологий. В условиях быстрых технологических сдвигов выбор эффективной стратегии является одним из первых важных задач для корпораций.*

Слияния и поглощения компаний – один из самых распространенных путей развития, к которому прибегают в настоящее время большинство даже самых успешных компаний. Сделки по слияниям и поглощениям носят глобальный характер влияния на мировую экономику и на экономику отдельных стран. Благодаря слияниям и поглощениям происходит укрупнение бизнеса, что делает его более влиятельным, менее подвластным регулированию и контролю не только со стороны национальных государств, но и со стороны международных экономических организаций.

Ключевые слова: *. слияния и поглощения, инвестиционные принципы, деловая активность.*

УДК 339.9

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИМІР СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ

Литвин М. В.

Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів, заступник декана з наукової роботи факультету міжнародної економіки Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Анотація. *В статті теоретично обґрунтовано та проаналізовано вплив глобальної фінансової кризи на екологічну складову сталого розвитку країн світу.*

Досліджено вплив глобальної фінансової кризи на сталий розвиток країн світу за показниками сталого розвитку: компонентою безпеки життя людей та компонентою якості життя людей. Зроблено порівняльний аналіз країн світу за індексом екологічного виміру. Розроблено практичні рекомендації в напрямку екологічного виміру щодо досягнення сталого розвитку в різних країнах світу.

Глобальна фінансова криза здійснила значний вплив на сталий розвиток кожної країни світу. Першочергово вплинувши на економічну складову сталого розвитку, криза призвела до загострення проблем у соціальній та екологічній сферах, зниження якості та безпеки життя суспільства, і підтвердила необхідність впровадження принципів концепції сталого розвитку на глобальному рівні.

Ключові слова: *сталий розвиток, глобальна фінансова криза, екологічний вимір сталого розвитку.*

Постановка проблеми. Концепція сталого розвитку була визнана домінантною ідеологією функціонування людської цивілізації XXI ст. та пропонує новий підхід до проблем світоустрою. Він передбачає суттєві зміни у всіх сферах суспільного життя, висуваючи на порядок денний питання про цивілізований діалог між природою та суспільством.

Глобальна фінансова криза 2008-2010 рр. обумовила необхідність ощадливого використання природних ресурсів, розвиток нових екологічно орієнтованих галузей і видів діяльності, впровадження «зелених технологій», тобто тих змін, які дозволять забезпечити гармонійне узгодження економічного, соціального й екологічного розвитку і стануть каталізатором зростання глобальної економіки.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та проаналізувати вплив глобальної фінансової кризи на екологічну складову сталого розвитку країн світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Істотний внесок у формування концепції сталого розвитку суспільства зробили праці О. Г. Білоуса, І. А. Брижаня, Т. Банурі, М. З. Згуровського, О. Ф. Новікова, Є. В. Хлобистова, Л. С. Шевченка та ін. Проблемам впливу глобальної фінансової кризи присвячені дослідження провідних вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких: С. Н. Бобильов, А. М. Бойко, П. Вандерберг, Д. В. Василенко, В. Гриценко, М. В. Єршов, А. Г. Зима, О. Рогач, С. Ткаленко та ін. Проте критичний аналіз праць дослідників свідчить про недостатність висвітлення проблем, пов'язаних, насамперед, із дослідженням впливу глобальної фінансової кризи на екологічний вимір сталого розвитку країн світу, що зумовило вибір теми дослідження, його мету та свідчить про його актуальність.

Основні результати дослідження. У процесі відновлення світової економіки від наслідків глобальної фінансової кризи 2008-2010 рр. більшість країн світу визнала неефективність докризової традиційної економіки, пріоритетом розвитку якої є економічне зростання без врахування екологічних та соціальних наслідків. За таких умов набула актуальності необхідність переходу до нового типу розвитку суспільства – сталого розвитку. Основою економічного виміру сталого розвитку є екозбалансована економіка, яка полягає в оптимальному використанні обмежених ресурсів і застосуванні природо-, енергетичних та матеріалозберігаючих технологій для створення потоку сукупного доходу, який би забезпечував принаймні збереження (не зменшення) сукупного капіталу (фізичного, природного або людського), з використанням якого цей сукупний дохід створюється [1].

Екологічний вимір сталого розвитку полягає в забезпеченні цілісності біологічних і фізичних природних систем, включаючи створене в них людиною середовище. Особливого значення набуває здатність таких систем самооновлюватися й адаптуватися до різноманітних змін, замість деградації та втрати біологічної різноманітності. Як результат, в останні десятиліття сформувалися глобальні проблеми та загрози, серед яких центральними є деградація навколишнього середовища [2].

У цьому відношенні безпека людини є базовою складовою сталого розвитку суспільства. Екологічний вимір цієї складової сталого розвитку полягає в свободі від глобальних загроз людства, серед яких центральними є: глобальне потепління, глобальні зміни клімату й природні катастрофи, глобальне зниження енергетичної безпеки, порушення балансу між біологічними можливостями Землі й потребами людства в біосфері у контексті зміни демографічної структури світу, обмеженість доступу до питної води та ін. [3].

Вплив глобальної фінансової кризи на сталий розвиток країн світу можна визначити за такими двома показниками сталого розвитку: компонента безпеки життя людей та компонента якості життя людей. Порівнявши значення рейтингів країн за вказаними показниками для 2008 і 2009 рр., можна зробити висновок, що найменше зниження безпеки життя людей на початковому етапі глобальної економічної кризи відбулося в Росії, Бразилії, Єгипті, Чилі, Тунісі, Алжирі, Хорватії, Колумбії, Беніні, Гондурасі. Найбільших втрат за цим показником зазнали Україна, Угорщина, Румунія, Таїланд, Чеська Республіка, Боснія і Герцеговина, Пакистан, Японія, Латвія, Грузія. Країни Великої вісімки, за винятком Японії, майже не відчули помітних змін рівня національної безпеки, у той час як група країн БРІКС за рівнем національної безпеки помітно покращила свої показники. Найменше зниження якості життя людей на початковому етапі кризи відбулося у Великій Британії, Данії, Бельгії, Чилі, Перу та Азербайджані. Найбільше криза вплинула на якість життя населення в таких країнах як Венесуела, Аргентина, Туніс, Україна, Єгипет, Молдова та Франція [4].

Порівняльний аналіз країн світу за індексом екологічного виміру (I_e), який кількісно визначає ймовірність, з якою країна буде здатна зберегти наявні ресурси навколишнього природного середовища протягом наступних десятиліть, та оцінює потенціал країни по запобіганню екологічній деградації, показує першість таких країн як Ісландія ($I_e = 0,942$), Швейцарія ($I_e = 0,917$), Коста-Ріка ($I_e = 0,897$), Швеція ($I_e = 0,895$), Норвегія ($I_e = 0,847$), Франція ($I_e = 0,812$), Австрія ($I_e = 0,810$) та Колумбія ($I_e = 0,792$), які формують групу з найвищими значеннями індексу (група А). Левову частку країн групи А представляють країни з високим рівнем прибутку, високим рівнем керування у сфері екологічного здоров'я людини (низькі екологічний тягар хвороб і забрудненість атмосферного повітря, високі якість і доступність питної води та санітарія) і, водночас, відносно невисокими викидами парникових газів на душу населення. Присутність у цій групі Коста-Ріки та Ко-

лумбії, країн з рівнем прибутку вище середнього, пояснюється не стільки складовими людського здоров'я, скільки високими значеннями екосистемних компонент, зокрема лісогосподарювання [4].

Група В та група С – дві найбільші групи за кількістю країн. Група В охоплює країни з високим значенням Іе від 0,761 (Фінляндія) до 0,577 (Словенія). Більше половини групи становлять країни з високим рівнем прибутку (Фінляндія, Словаччина, Великобританія, Нова Зеландія, Німеччина, Італія, Португалія, Японія, Чехія, Іспанія, Данія, Угорщина, Хорватія, Люксембург, Ірландія, Румунія, Канада, Нідерланди, Австралія і Словенія), і ще близько третини – країни з прибутком вище середнього (Чилі, Латвія, Панама, Перу, Домініканська республіка, Литва, Суринам, Алжир, Мексика, Румунія і Малайзія). Високі позиції цих країн за індексом екологічного виміру обумовлено в основному досягненнями у сфері керування екологічним здоров'ям людини і, у меншому ступені, – захисту і керування довкіллям, зокрема і через значні викиди парникових газів. Близько однієї шостої від усієї групи становлять країни з прибутком нижче середнього (Албанія, Еквадор, Ель-Сальвадор, Філіппіни та Марокко) та низьким прибутком (Непал) [4].

Найбільш різноманітною, з огляду на економічну розвиненість, є група С, яка представляє країни за індексом екологічного виміру від Естонії (Іе = 0,553) до Гватемали (Іе = 0,345). Близько однієї п'ятої групи С – це країни з високим прибутком (Естонія, США, Ізраїль, Греція, Бельгія, Південна Корея, Кіпр та Тринідад і Тобаго), які опинились у групі С за значенням індексу екологічного виміру через антропогенну переважаність навколишнього природного середовища, зокрема значні викиди парникових газів і забрудненість атмосферного повітря. Рейтинг країн з прибутками вище середнього (Бразилія, Польща, Венесуела, Болгарія, Росія, Аргентина, Туреччина, Намібія, Уругвай, Ямайка, Казахстан, Боснія і Герцеговина), які складають близько третини групи С, можна пояснити з цих самих причин, хоча є і виключення, наприклад Намібія з низькими значеннями показників екологічного здоров'я людини. Країни з прибутками нижче середнього (Шрі-Ланка, Грузія, Парагвай, Таїланд, Єгипет, Туніс, Вірменія, Азербайджан, Молдова, Україна, Нікарагуа, Йорданія і Гватемала) і низькими прибутками (Киргизстан і В'єтнам) формують найбільшу частку групи С. Низькі значення індексу екологічного виміру цих країн обумовлено різними причинами, але загалом це і низькі показники екологічного здоров'я населення, і низька життєздатність навколишнього природного середовища [4].

Група D містить в основному країни з прибутком на душу населення нижче середнього (Гондурас, Китай, Індія, Пакистан, Камерун, Індонезія, Болівія, Монголія і Нігерія) і низьким прибутком (Малаві, Кенія, Таджикистан, Мозамбік, Уганда, Мадагаскар, Танзанія, Зімбабве, Замбія, Бангладеш, Ефіопія, Сенегал, Узбекистан, Камбоджа і Бенін), значна частина яких відноситься до африканського регіону на південь від Сахари. Таким чином, групу D сформовано з бідних країн світу, а отже країн з нерозвинутою системою охорони здоров'я, низькими доступністю та якістю питної води, низькою ефективністю керування довкіллям, найчастіше високими питомими обсягами викидів парникових газів тощо [4].

Глобальна фінансова криза, що розпочалася в 2008 р., на практиці супроводжується значно довго тривалішою глобальною екологічною кризою, яка посилювалася упродовж усього ХХ ст. Стрімкий економічний розвиток породжує екологічні проблеми техногенного характеру: виснаження озонового шару Землі, глобальна зміна клімату внаслідок «парникового ефекту», забруднення атмосферного повітря та водоймищ. За розрахунками фахівців забруднення навколишнього природного середовища завдає значної економічної шкоди національним економікам майже всіх країн світу. За приблизними розрахунками

щорічні збитки від деградації природи оцінюються в розвинених країнах в 0,4-2,0 % ВВП, в країнах Східної Європи – 3-5% ВВП, в країнах СНД – 6-15% ВВП, зокрема в Україні – 10-15 % ВВП [5].

Завдяки бурхливому економічному зростанню країн БРІКС, яке багато в чому стало наслідком експорту капіталу і перенесення виробництва з європейських країн, Японії і США в країни з дешевшою робочою силою, прискореними темпами скорочуються лісові ресурси в Сибіру і Південній Америці. Так, індустріалізація Бразилії призводить до масового знищення лісів, у багатьох районах Східного Сибіру і на Далекому Сході ліси вирубуються в повному обсязі, а деревина нелегальним шляхом у величезній кількості вивозиться до Китаю. Аналогічна ситуація відбувається і з вирубуванням лісів у Південній і Південно-Східній Азії, а також в інших регіонах [3].

Швидке знищення лісів у поєднанні з глобальними кліматичними змінами призводить до дефіциту прісної води. За прогнозами Інституту водних проблем, близько 2025-2030 рр. майже половина населення Землі опиниться в умовах, коли прісної води не вистачатиме для елементарних потреб. Уже зараз в умовах хронічного дефіциту прісної води живуть 1,1 млрд. осіб, у першу чергу країни Африки, Близького Сходу та Центральної Азії. У недалекому майбутньому, незважаючи на наявність великих річок, дефіцит води почнуть відчувати дві найбільш населені країни – Китай та Індія [6].

Важливо підкреслити, що глобальна фінансова й економічна криза додатково погіршує екологічну ситуацію у світі, оскільки в умовах браку грошових коштів у багатьох держав витрати на екологію, захист природи і профілактику техногенних катастроф неминуче скорочуються, а аварії і техногенні катастрофи, навпаки, частішають і стають масштабнішими. При цьому йдеться не лише про країни, що розвиваються, але і про розвинені. Прикладами можуть слугувати аварія з нафтовою платформою в Мексиканській затоці в 2010 р., що сприяла забрудненню узбережжя США, або часті аварії хімічних підприємств у Китаю, який за багатьма показниками вже не може вважатися країною, що розвивається. В результаті темпи деградації біосфери різко прискорюються, причому самі масштаби цієї деградації роблять зміни безповоротними [7].

Однією з найбільш актуальних сучасних екологічних проблем є глобальна зміна клімату. Результати наукових досліджень незаперечно засвідчують, що домінуючою причиною глобального потепління, що спостерігається, є антропогенне підсилення парникового ефекту. За прогнозами, у другій половині ХХІ ст., якщо не зменшувати викиди парникових газів, третина населення планети або більш ніж 3 мільярди осіб, страждатимуть від нестачі питної води, зокрема, у «широкій» смузі від Іспанії і Марокко до західних кордонів Китаю. Наслідком збільшення антропогенних викидів парникових газів є не лише власне глобальне потепління, а й розбалансування кліматичної системи, що призводить до підвищення частоти й інтенсивності кліматичних аномалій та екстремальних гідрометеорологічних явищ. До 2030 р. зміна клімату побічно приведе до смерті 1 млн. чоловік щорічно, а також завдасть збитку світовій економіці у розмірі 157 млрд. доларів, більше половини з яких доведеться сплатити найбільш розвиненим країнам, таким як США, Німеччина і Японія [8].

Наступна екологічна проблема – світовий океан. До цих пір він поглинав значну частку викидів вуглекислого газу, але останнім часом обсяги поглинання значно знизилися. На думку вчених, зниження обсягів поглинання пояснюється насиченням вуглекислим газом вод світового океану. Крім того, атмосфера, що розігрівається, нагріває океан, а від цього його здатність вбирати CO₂ лише погіршується. Одним із наслідків зростання температур, що продовжується, на Землі є підвищення рівня океану, яке може привести до затоплення істотної частини населених територій [6; 7].

Кумулятивне накопичення наслідків екологічно деструктивного циклу дестабілізує природну систему, провокуючи виникнення гідрометеорологічних та геологічних катаклізмів. Збільшення їх кількості за період 1930-2013 рр. (рис. 1), зареєстроване Центром досліджень епідеміології катастроф, опосередковано підтверджує цю гіпотезу [8].

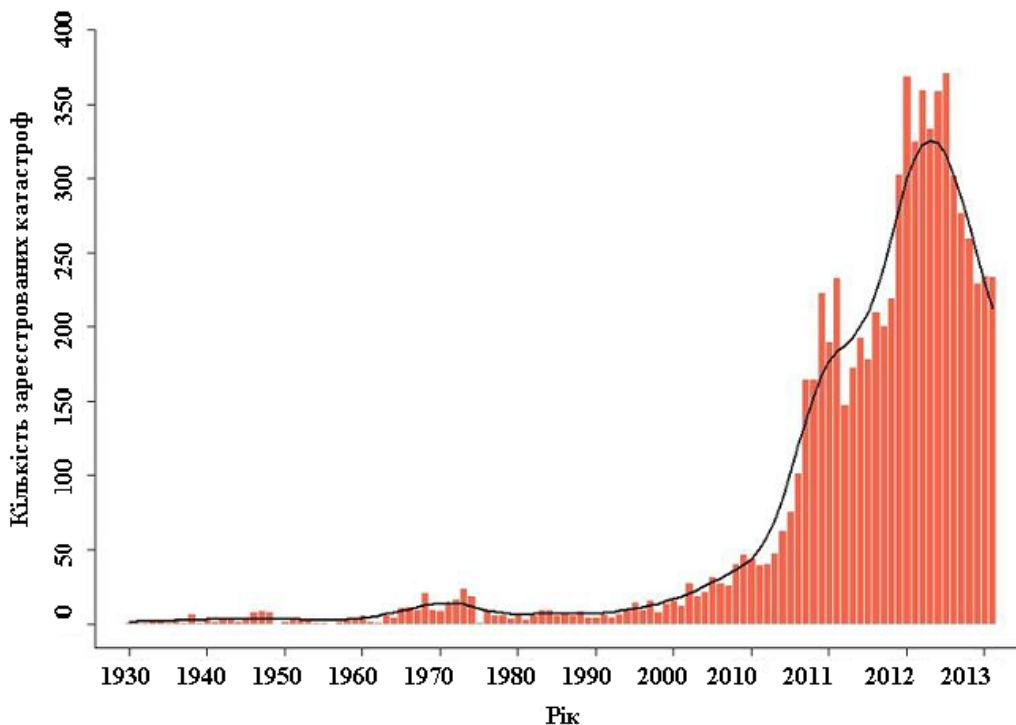

Рис. 1. Світова динаміка зареєстрованих технологічних катастроф за 1930-2013 рр.

Джерело: авторська розробка за [6, 9].

За розрахунками фахівців, забруднення навколишнього середовища наносить значний економічний збиток національним економікам майже всіх країн світу. За приблизними оцінками, щорічні збитки від деградації довкілля оцінюються в розвинутих країнах в 0,4-2,0% ВВП, в країнах Західної Європи в 35% ВВП, у країнах СНД в 615% ВВП [6].

Особливо небезпечним є збільшення викидів діоксиду вуглецю, який потрапляє в атмосферу від промислових підприємств у результаті неповного згорання палива. Багато оксиду вуглецю міститься у викидах підприємств металургії і нафтохімії. Але головним джерелом оксиду вуглецю є автомобільний транспорт [10].

Так, викиди CO₂ в 28 країнах ЄС зросли на 3% до 4,0 млрд. тонн (у 15 країнах Європи на 3% до 3,1 млрд. тонн) і в США на 4%, до 5,2 млрд. тонн, після падіння в 2009 р. на 4% в 27 країнах ЄС і 8% в 15 країнах ЄС і США. Загальні викиди CO₂ у всіх промислово розвинених країнах, які згідно з Кіотським протоколом мають кількісні зобов'язання щодо зменшення викидів парникових газів, зросли в 2010 р. на 3,5% (включаючи США, які не ратифікували протокол). Незважаючи на глобальну фінансову кризу, яка спричинила зниження інтенсивності виробництва, і цілеспрямовані дії з боротьби зі змінами клімату, зберігається тенденція до збільшення загальносвітових викидів CO₂ [11].

За різними прогнозами, завдяки збільшенню концентрації в атмосфері парникових газів, до 2050 р. середня температура на Землі підвищиться (порівняно з 2000 р.) на 1-3,5°C. Наукові дослідження переконують, що глобальне потепління та інші геоекологічні порушення призводять до перетворення сільськогосподарських угідь на пустелі (щороку близько 6 млн. га), лісових пожеж, танення льодовиків, появи нових хвороб тощо [10].

Така ситуація здійснює значний негативний вплив на сталий розвиток суспільства: зникнення малих острівних держав, затоплення великих площ суходолу, голод і нестача питної води в найбільш уразливих до зміни клімату країнах неминуче призведуть до виникнення потужних потоків «кліматичних біженців», що прямуватимуть до країн, в яких наслідки зміни клімату не будуть не такими катастрофічними [10].

Зростання кількості населення, масове переселення до міст, збільшення споживання енергії й інших ресурсів та істотне збільшення викидів вуглекислого газу не сприяють процесу реалізації сталого розвитку, створюючи дедалі більше навантаження на природні ресурси Землі. За прогнозами, до 2030 р. темпи споживання природних ресурсів вдвічі перевищать темпи їхнього відновлення, відтак значно посилиться боротьба за доступ до ресурсів, що загострюватиме інші конфлікти, посилюватиме енергетичну і продовольчу кризу, поглиблюватиме економічну нерівність та призведе до масової появи екологічних біженців [7].

Для екологічного виміру сталого розвитку характерною є чітка взаємозалежність з його економічним виміром. Різниця рівнів економічного розвитку впливає на можливості захисту від екологічних загроз, а деградація довкілля впливає на економічний розвиток, послаблюючи його потенціал. На думку експертів ООН, екологічні втрати внаслідок забруднення набагато перевищують вартість заходів, спрямованих на боротьбу з ним. У країнах, що розвиваються, вони значно більші, ніж у розвинутих державах. Щороку через забруднення втрачається від 0,5 до 2,5% ВВП, а вартість заходів, які б дозволили радикально скоротити обсяги забруднення в індустріальних країнах, складає 1-2% ВВП [11].

Впровадження ринкового механізму скорочення викидів стало важливим та ефективним інструментом досягнення сталого екологічного розвитку. Як показує досвід ЄС, де функціонує найбільший внутрішній вуглецевий ринок, такий ринковий механізм є дієвим та ефективним інструментом регулювання, обмеження та скорочення викидів парникових газів, що, у свою чергу, приводить до підвищення енергоефективності національної економіки, а також приводить у дію механізм циклічної модернізації виробництва [12].

Перехід до сталого розвитку – це глобальний процес, у якому кожна країна має скоординувати з усім світовим співтовариством заходи, взяті в напрямку реалізації цілей і принципів нової цивілізаційної моделі. Для досягнення цілей сталого розвитку всіма країнами світу необхідно: ввести податок на викиди вуглецю в атмосферу від спалювання вуглеводневого палива; мінімізувати користування особистим автомобілем шляхом введення диференційованих податків на забруднення атмосфери; інвестувати у розвиток громадського транспорту; заохочувати застосування нетрадиційних видів енергії (енергії вітру, біомаси, сонячного тепла та ін.); стимулювати переселення людей ближче до робочих місць, щоб зменшити потребу в транспорті; заборонити виробництво будь-яких матеріалів, які не можуть швидко розкладатися в природних процесах або бути повторно використані; обмежити виробництво предметів одноразового користування; розвивати виробничу сферу видалення відходів у потужну промисловість вторинної переробки, що дозволить відмовитися від використання територій для облаштування звалищ; обмежити використання і руйнування природних ресурсів для військових потреб.

Висновки. Таким чином, збереження екології є невід'ємною складовою процесу реалізації сталого розвитку. Екологічний вимір сталого розвитку полягає у свободі від глобальних загроз людства, серед яких центральними є: глобальне потепління, глобальні зміни клімату й природні катастрофи, глобальне зниження енергетичної безпеки, порушення балансу між біологічними можливостями Землі й потребами людства в біосфері у контексті зміни демографічної структури світу, обмеженість доступу до питної води та

ін. Глобальна фінансова криза додатково погіршила екологічну ситуацію у світі, оскільки в умовах браку грошових коштів у багатьох державах витрати на екологію, захист природи і профілактику техногенних катастроф неминуче скорочуються, а аварії і техногенні катастрофи, навпаки, частішають і стають масштабнішими. Сьогодні екологічні протиріччя, підсилені антиекологічними тенденціями господарювання і соціальною напруженістю у суспільстві, ставлять під загрозу цілісність існуючих екосистем і можливість подальшого сталого розвитку.

Список використаної літератури

1. Орешняк В. Л. Соціально-економічні та екологічні передумови переходу країн світу до моделі сталого розвитку / В. Л. Орешняк // Сталый розвиток економіки. – 2011. – № 7. – С. 64-69.
2. Єлагін Ю. В. Механізм забезпечення сталого розвитку: Проблеми та задачі / Ю. В. Єлагін // УкраДАЗТ. – 2012. – № 1. – С. 258-260.
3. Бобылев С. Н. Кризис: экономика и экология / С. Н. Бобылев, В. М. Захаров // М.: Типография ЛЕВКО, 2009. – 84 с.
4. Аналіз сталого розвитку – глобальний і регіональний контексти. Ч. 2. Україна в індикаторах сталого розвитку / За ред. М. З. Згуровського. – К.: НТУУ «КПІ», 2009. – 200 с.
5. Дідух Я. Екологічні аспекти глобальних змін клімату: причини, наслідки, дії / Я. Дідух // Вісник НАН України. – 2009. – № 2. – С. 34-44.
6. Сталый розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях / Матеріали Третьої Всеукраїнської наук.-практ. конф. м. Бахчисарай. – Сімферополь : Фенікс, 2011. – 336 с.
7. Сталый розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика / [Андерсон В. М., Андрєєва Н. М., Алимов О. М. та ін.]; за ред. д. е. н., проф. Є. В. Хлобистова. – Сімферополь : Ариал, 2011. – 589 с.
8. Зима А. Г. Взаимосвязь экономического развития стран, изменения климата и здоровья людей / А. Г. Зима // Проблемы економіки. – 2011. – № 1. – С. 3-7.
9. Брижань І. А. Екологічний фактор в оцінці промислового розвитку / І. А. Брижань // Економічний форум. – 2014. – № 1. – С. 16-23.
10. Хлобистов Є. В. Сталый розвиток та екологічна політика у глобальних викликах: від передбачення до прогнозування / Є. В. Хлобистов, Л. В. Жарова, М. В. Ільїна // Економіка природокористування і охорони довкілля. – 2008. – С. 33-42.
11. Зима А. Г. Выполнение условий Киотского протокола как предпосылка выхода из экономического кризиса / А. Г. Зима, О. Ю. Иванова, О. Г. Зима // Проблемы економіки. – 2010. – № 2. – С. 3-8
12. Протидія глобальній зміні клімату в контексті Кіотських домовленостей: український вимір / За ред. С. Л. Орленко. – К. : НІСД, 2010. – 48 с.

INFLUENCE OF GLOBAL FINANCIAL CRISIS ON ECOLOGICAL MEASURING OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE COUNTRIES

Litvin M.

Candidate of economic sciences, Associate professor, Associate professor of department of international economy and world finances of the Dnepropetrovsk national university Oles Honchar.

Abstract. *The influence of global financial crisis on the ecological constituent of sustainable development of the world countries is analysed in the article.*

The influence of global financial crisis on sustainable development of the world countries on the indexes of sustainable development is analysed: component of safety of life of people and component of quality of life of people.

The comparative analysis of the world countries is conducted on the index of ecological constituent of sustainable development. Practical recommendations are developed in the direction of ecological constituent in relation to achievement of sustainable development in the different countries of the world.

The global financial crisis carried out considerable influence on sustainable development of every country of the world. Near-term influencing on the economic constituent of sustainable development, a crisis resulted in sharpening of problems in social and ecological spheres, decline of quality and safety of life of company, and confirmed the necessity of introduction of principles of conception of sustainable development at global level.

Key words: *sustainable development, global financial crisis, ecological constituent of sustainable development.*

Referances

1. Oreshnyak V. L. Sotsial'no-ekonomichni ta ekolohichni peredumovy perekhodu krayin svitu do modeli staloho rozvytku / V. L. Oreshnyak // Stalyy rozvytok ekonomiky. – 2011. – № 7. – S. 64-69.
2. Yelahin Yu. V. Mekhanizm zabezpechennya staloho rozvytku: Problemy ta zadachi / Yu. V. Yelahin // UkraDAZT. – 2012. – № 1. – S. 258-260.
3. Bobilev S. N. Kryzys: ekonomyka ta ekolohyya / S. N. Bobilev, V. M. Zakharov // M.: Typohrafiya LEVKO, 2009. – 84 s.
4. Analiz staloho rozvytku – hlobal'nyy i rehional'nyy konteksty. Ch. 2. Ukrayina v indyikatorakh staloho rozvytku / Za red. M. Z. Z•hurovs'koho. – K. : NTUU «KPI», 2009. – 200 s.
5. Didukh Ya. Ekolohichni aspekty hlobal'nykh zmin klimatu: prychnyny, naslidky, diyi / Ya. Didukh // Visnyk NAN Ukrayiny. – 2009. – № 2. – S. 34-44.
6. Stalyy rozvytok ta ekolohichna bezpeka suspil'stva v ekonomichnykh transformatsiyakh / Materily Tret'oyi Vseukrayins'koyi nauk.-prakt. konf. m. Bakhchysaray. – Simferopol': Fyeniks, 2011. – 336 s.
7. Stalyy rozvytok ta ekolohichna bezpeka suspil'stva: teoriya, metodolohiya, praktyka / [Anderson V. M., Andryeyeva N. M., Alymov O. M. ta in.]; za red. d. e. n., prof. Ye. V. Khlobystova. – Simferopol': Aryal, 2011. – 589 s.
8. Zyma A. H. Vzaymosvyaz' ekonomycheskoho razvytyya stran, yzmenenyya klymata y zdorov'ya lyudey / A. H. Zyma // Problemy ekonomiky. – 2011. – № 1. – S. 3-7.
9. Bryzhan' I. A. Ekolohichnyy faktor v otsyntsi promyslovoho rozvytku / I. A. Bryzhan' // Ekonomichnyy forum. – 2014. – № 1. – S. 16-23.
10. Khlobystov Ye. V. Stalyy rozvytok ta ekolohichna polityka u hlobal'nykh vyklykakh: vid peredbachennya do prohozuvannya / Ye. V. Khlobystov, L. V. Zharova, M. V. Il'yina // Ekonomika pryrodokorystuvannya i okhorony dovkillya. – 2008. – S. 33-42.
11. Zyma A. H. Vipolnenye uslovyy Kyot'skoho protokola kak predposilka vikhoda yz ekonomycheskoho kryzysa / A. H. Zyma, O. Yu. Yvanova, O. H. Zyma // Problemy ekonomiky. – 2010. – № 2. – S. 3-8
12. Protydiya hlobal'niy zmini klimatu v konteksti Kiot's'kykh domovlenostey: ukrayins'kyy vymir / Za red. S. L. Orlenko. – K. : NISD, 2010. – 48 s.

ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛЬНОГО ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА НА ЭКОЛОГИЧЕСКУЮ СОСТАВЛЯЮЩУЮ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СТРАН МИРА

Литвин М. В.

Кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры международной экономики и мировых финансов, заместитель декана по научной работе факультета международной экономики Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара.

Аннотация. *В статье теоретически обосновано и проанализировано влияние глобального финансового кризиса на экологическую составляющую устойчивого развития стран мира.*

Исследовано влияние глобального финансового кризиса на устойчивое развитие стран мира по показателям устойчивого развития: компонентой безопасности жизни людей и компонентой качества жизни людей.

Проведен сравнительный анализ стран мира по индексу экологической составляющей устойчивого развития. Разработаны практические рекомендации в направлении экологической составляющей относительно достижения устойчивого развития в разных странах мира.

Глобальный финансовый кризис осуществил значительное влияние на устойчивое развитие каждой страны мира. Глобальный финансовый кризис повлиял на экономическую составляющую устойчивого развития, кризис привел к заострению проблем в социальной и экологической сферах, снижение качества и безопасности жизни общества, и подтвердил необходимость внедрения принципов концепции устойчивого развития на глобальном уровне.

Ключевые слова: *устойчивое развитие, глобальный финансовый кризис, экологическая составляющая устойчивого развития.*